

Índex

PRESENTACIÓ	13
PRÒLEG	15
ENTRADA	23
PRIMERA PART. LES PRIMERES CULTURES A LA PLANA DE LLEIDA	
L'atractiu de la plana i de l'aigua	29
El poblament prehistòric	33
L'emergència iberoibergeta. Els poblats dels Vilars i Molí d'Espígol	36
La romanització. El <i>pagus Maxencianum</i> o camp de Maxenci	43
Del camp de <i>Maxenci</i> romà al <i>Maskican</i> musulmà	50
Del <i>Maskican</i> musulmà al Mascançà cristià. La quadra de Cortesa o Torre de N'Erall	54
Del Mascançà cristià a la Plana d'Urgell. Torreneral, senyoriu dels priorats de Gualter i Poblet.....	59
Un terme rural amb dos torres: del Bisbe i dels Frares. Efecte de la desamortització eclesiàstica	65
SEGONA PART. INNOVACIÓ AGRÀRIA I EXPANSIÓ VITIVINÍCOLA	
AL CASTELL DEL REMEI (1853-1982)	
El Castell del Remei en el projecte d'Ignasi Girona Targa (1853-1867)	75
El Castell del Remei, propietat de Jaume i Ignasi Girona Agrafel (1867-1889)	91
El Castell del Remei i l'orientació tecnoprodutiva d'Ignasi Girona Vilanova (1889-1917)	103
El Castell del Remei, propietat de Joan Girona Vilanova (1917-1950)	124
Teresa Escubós Girona i la Societat Mercantil Castell del Remei (1950-1982).....	135
TERCERA PART. IRRADIACIÓ DEL CASTELL DEL REMEI (1853-1982)	
El fet religiós	143
L'elogi del producte vinícola.....	148
Una explotació agrària modèlica	153
El fet cultural	156
La tradició i la festa popular	168
Conjunt d'imatges de la gent agràida.....	171
La simbiosi amb el Canal d'Urgell	173
CLOENDA	
El mirall de la Plana d'Urgell	179
El Castell del Remei i Cérvoles Celler en el marc de la denominació d'origen Costers del Segre.....	180
El sentit del Castell del Remei i Cérvoles Celler en el context vitivinícola global.....	182
SÍNTESI CRONOLÒGICA	184
ANNEX	187
BIBLIOGRAFIA	193
ARXIU CONSULTATS	197
AGRAÏMENTS	199
EPÍLEG	
Avui.....	203

LLISTA DE DESTACATS

Primera part

Destacat 1. Àmfores vinateres d'origen fenici i grec	38
Destacat 2. El terme rural de Torreneral, resultat d'una centuriació romana?	44
Destacat 3. Inici de la recuperació del <i>Maskican</i> i reconeixença comtal	52
Destacat 4. La vinya en el Mascançà de l'època medieval	56
Destacat 5. El model d'explotació agrària a les granges satèl·lit de Poblet	60
Destacat 6. La possessió de l'aigua en el terme de Torreneral, un plet secular	68
Destacat 7. Hisendats i cohabitació a les terres d'Urgell	71

Segona part

Destacat 8. La xarxa inicial de relació de la família Girona	76
Destacat 9. Primeres generacions de la casa Girona	77
Destacat 10. Cronologia de la compra de béns immobles d'Ignasi Girona Targa (1823-1863)	81
Destacat 11. Aprofitament de l'entorn natural al Castell del Remei i la Plana d'Urgell	84
Destacat 12. Perfil biogràfic dels fills d'Ignasi Girona Targa	88
Destacat 13. Inventari vinícola del Castell del Remei (1780-1867)	94
Destacat 14. El Castell del Remei, colònia agrícola	98
Destacat 15. Inventari dels productes agraris existents al Castell del Remei el 1902	108
Destacat 16. El model d'escola Ménagère agrícola Santa Anna establerta al Castell del Remei ..	114
Destacat 17. Perfil biogràfic d'Ignasi Girona Vilanova	120
Destacat 18. Opinió d'un expert sobre la viticultura del Castell del Remei (1923)	122
Destacat 19. Ordre de confiscació de les grans propietats Castell del Remei, Torre dels Frares i Granja Sant Vicenç Ferrer l'1 d'agost de 1936	130
Destacat 20. L'explosió del polvorí de guerra del Castell del Remei (20 de gener de 1939)	133

PRESENTACIÓ

És un orgull, pels que dia a dia continuem bastint d'alguna manera la història del Castell del Remei, de poder-vos presentar el llibre que teniu a les mans. Un projecte que no s'ha fet de pressa i corrent, que es va començar a la primavera dels anys 2000 i que finalment ha pogut arribar a edició i impressió.

És inseparable el lligam entre Castell del Remei com a empresa dedicada a l'elaboració i l'embotellat de vins de qualitat amb aquest territori, amb aquest paisatge configurat al llarg dels anys, i que el treball constant i rigorós del Dr. Jaume Mateu, —natural de Vallfogona de Balaguer, mostra de l'arrelament de molts habitants d'aquesta plana d'Urgell amb aquest entorn— ens ofereix en aquest volum. Ho ha materialitzat com qui s'estima alguna cosa seva. I això es nota al llarg de tota la lectura.

Agraïm també el pròleg del nostre amic Raimon Ferrer-Solervicens, inquiet i incansable cercador de tot allò relacionat amb aquests paratges a l'ensem que membre de l'executiva de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, que ha tingut i continua tenint en l'actualitat una excel·lent relació amb Castell del Remei. Torreneral i Castell del Remei han compartit veïnatge i vicissituds al llarg de la història.

Un agraïment especial a l'autor i a tots els que han col·laborat per fer-ho possible. Per part nostra aquesta publicació esdevé homenatge a tothom que s'ha estimat i s'estima aquest entorn i que dia rere dia així ens ho manifesteu. I molt especialment en record dels qui ja no són entre nosaltres.

Per a nosaltres és un deure i una responsabilitat seguir treballant amb els paràmetres de qualitat i exigència que de ben enllà en el temps han estat la clau per elaborar els nostres vins, fidels a la tradició de la qual som hereus, però amb esperit obert als canvis constants, i fer que CASTELL DEL REMEI sigui conegut arreu del món, fins a països ben llunyans, i continuar escrivint-ne la història dia a dia.

MANUEL CUSINÉ BARBER
Castell del Remei, 26 de juliol de 2012

PRÒLEG

*Orientació per a un llibre del Castell del Remei,
conduïda amb reflexions entorn els escriptors, els
historiadors i els paisatges a les comarques de Lleida*

NATURA, MEMÒRIA, RELAT, HISTÒRIES, HISTÒRIA

En un principi, l'univers natural que ens envolta va tenir per a la humanitat, diuen, una interpretació sensitiva i misteriosa, força propera al món encantat i encantador dels infants, al so cruixent que té la terra quan volta i revolta, als ritmes remorosos de l'aigua fluent, a les pluges, els vents i les tronades, a la flauta màgica dels ocells i els grunys secrets d'imaginàries salvatgies.

De ben petit, a casa, el primer que sempre feia en llevar-me era sotjar llarga estona per les dues finestres de la meva habitació, abocades l'una a llevant i l'altra vers el sud on, al fons, apuntaven sempre les torres del castell i el cimbori de l'església de la Mare de Déu del Remei. Dia a dia, les variacions eren minses però suficients per embadalir-me una bona estona, fins que un matí em caigué, literalment, el món a sobre. Havia obert els porticons i el defora era tot blanc... feridorament blanc, purament blanc. Com un llamp vaig anar a trobar els meus pares i arrossegant la mare a la seva finestra, que no meva, vaig dir-li amb fortalesa, com per apaivagar-li el sotrac, "mare, mare... mira què ha fet avui el pare!" La mare em va mirar i em va dir "no fill, no ha estat el pare... és que avui ha nevat." "Nevat?" , vaig preguntar-li. Transformació del paisatge atribuïda a un pagès?... geografia agrària i humana?

El nostre més antic intent de comprensió i convivència amb la poderosa natura, ha estat sovint personificar-la, construir amb ella una llarga psicologia de l'escapisme justificador. Tot ho hem intentat salvar amb la fabulació d'una natura a la nostra mida, cosa que ha donat origen als més variats relats, congruents en multitud d'històries verbals, històries a la vora del foc ja presents a les tribus més primitives. Així, les reunions familiars a les primeres llars i masies del nostre romànic país generaren la tradició suficient per crear l'imaginari popular català, el conte, la rondalla.

Història de fa uns segles que s'escriu en singular. Avui, quan es fa història, ja no hi ha lloc per a les històries. La història, però, mai no ha deixat d'ésser un relat. El seu caràcter d'art li hauria de donar fàcilment la forma més convenient. Fer una història interessant, atractiva. A la història, també el 'com es diu' hauria d'ésser part consubstancial del 'què es diu'. La història sempre ha estat dels homes, atès que la fan els homes i té el deure d'ésser, també, atractiva als homes. Ha d'ésser lleial, ha d'ésser veraç, però no pas per

això negar-li la gràcia en la seva expressió. Avui, la condició científica d'aquesta no hauria d'esborrar pas la seva inherent categoria artística, humanística.

És prou clar que la història no pot compartir banc amb el misteri o la imaginació, però cal dir que el rigor mai no està renyit amb un estil adhesiu i amable. La habitual defallença del caràcter artístic en el relat de la ciència històrica el perjudica força més del que pugui semblar. Fins al punt que avui, ben erròniament, hi ha gent que arriba a donar prou més veracitat als fets històrics que poden acompanyar una novel·la que no pas a aquells que constitueixen tot llibre d'història. Desenvolupar l'estil adient al relat històric, aconseguir aquella redacció virtuosa que més convingui al fruit del seu treball, és important. Al meu gust, imprescindible.

De ben segur que així seria prou més ben rebuda pel conjunt de la societat, sense deixar pas de complir la seva objectiva i instructiva missió. Sempre he pensat que una major penetració de la història dins els col·lectius humans només pot ser beneficiosa, generadora de construcció i cohesió social, de crítica, de seguidors i detractors. En fi, major presència, una major utilitat i tremp. Una història amb l'ham suficient perquè, sent fidel al contingut dels actes humans en el temps i l'espai, esdevingui prou amable al general interès de la ciutadania, prou més emotiva en el sentit de moure, somoure, remoure, fins i tot, commoure racionalment, el lector.

Dins aquest rumb, els versos urgellencs d'un avui desconegut Manuel de Pedrolo poeta, ens poden anar la mar de bé. Ens atansen, frec a frec, a una natura indòmita però amb el patent interès de l'home desvetllat per l'estrany sentit històric del seu paisatge.

Per les ribes creixen lledoners i freixeres,
i creixen esbarzers i creixen oms
i figueres, i ningú els ha plantats

“restar ací amb els peus nus,
terra en la terra;
arrelar en la humitat d'aquests camps,
arrelar en el nus d'un arbre fort...”

Creixen moreres que tempten els infants
com els gerds: ningú no sap si un besavi les plantà,
ningú no recorda un temps sense móres ni figues ni gerds,
ningú no el recorda:
des de sempre foren ací.

1950 “Simplement sobre la terra”
(fragment final)

ANTONI BACH I RIU: LA SIMPÀTICA VERITAT D'UN SACERDOT ARXIVER O QUAN LA MÀGIA DELS PERGAMINS RECONSTRUEIX EL RETRAT D'UN ANTIC PAISATGE INTANGIBLE. EL BISBAT DE SOLSONA AL TERME DE TORRENERAL

Tenia quinze anys quan arribà a la masia un home estrany, prim i sec i no gaire alt, vestit de gris i amb una màquina fotogràfica a les mans. “Noi, que puc fer una fotografia a la masia?”, digué. Recordo que vaig anar a demanar al pare si podia donar permís a aquell home per retratar la casa. Per a mi la cosa era, si més no, motiu de curiositat. Un retrat de casa meva, per a què el voldrà?

Així va ser com vaig conèixer mossèn Antoni Bach i Riu. Durant aquell temps vam passejar de valent, quin home més terriblement caminador, tot i tenir automòbil. Amb el temps li vaig anar ensenyant totes les pedres, tàpies, murs i masies, abandonades o no, d'aquell tros de país que jo abastava amb la meua mirada, aquell tros de paisatge habitual i controlat pam a pam, que un dia ell en digué Mascançà i jo, saberut, vaig replicar-li que no, que allò, de tota la vida, era l'Urgell.

Aquell home, em digué el pare, era un sacerdot que escrivia història. Temps després arribà a casa un llibret prim i sec com ell: *Antics poblats i masies del Baix Urgell i poblats primitius desapareguts*. Era el resultat d'aquelles recerques i fotografies, no pas totes. Al meu parer, un mossèn no podia mentir mai i allò, fos història o no, era, va ser per a mi, estranyament físic i útil. Era un escrit que parlava del meu paisatge finestrer i també caminador. Tenia a l'abast un munt de nous noms propis i relats per usar al meu espai quotidià. Noms que descrivien i construïen coses i persones, personatges que, tot i resultar-me ben a la vora, no havia vist ni sentit mai; m'ho creia i cap dubte, doncs. Coses i noms d'altre temps que resultaven estar tan atrets per la gravetat de la terra com jo mateix, ben igual que casa meua. Substancialment, des de llavors, sempre he sentit com la gravetat de la natura també atreu els individus i els paisatges de la història.

Un dia, amb el pare, vam anar a veure'l a Sant Antolí, on era rector. Jo estava francament encuriós i content per aquella excursió a la Segarra. A casa seva, el despatx era un munt inacabable de llibretes d'espiral amb tapa de cartró marró cosides de petita i atapeïda lletra. Al costat de l'església parlà dels documents de l'arxiu de Cervera, de lligalls i pergamins oblidats; allò era certament inquietant i atractiu. Llavors em regalà, "Té xiquet", un llibre fotocopiats que em deixà francament descol·locat, atès que esperava tota una altra cosa. *Retalls d'una sotana* era el seu títol. No en vaig saber pair ni la primera fulla, i quedà arraconat. Va caldre un gruix de pols de trenta anys per poder llegir-lo. Sorprès, hi vaig trobar un Bach inèdit, jove i divertit, escriptor i sensible, coneixedor de la natura, de l'home i els costums del Solsonès. Resulta que abans d'arxiver estricte, que abans d'asceta de la història, fos a Olius o a les sales de l'arxiu diocesà de Solsona, aquell historiador teològic havia estat novel·lista! El 1959, publicà un llibre que va ser capaç de posar-me la pell de gallina i humitejar-me els ulls. Aquell que m'havia fet conèixer la sagrada rectitud de les fonts primàries, a saber apreciar una història austera i sense ornaments però de fons rarament captivant, aquell paleògraf que llegia els pergamins tan fàcilment, igual que jo els tebeos. Aquell que em va fer estimar la història, molts anys abans, havia escrit una narració clerical i a la moda. Es tractava, doncs, d'un historiador que coneixia les condicions i les dificultats de l'art d'escriure. Aquest era el seu quid. Mai, però, no l'hi vaig arribar a dir. Ell ho sap encara que semblés no saber-ho.

EL PARE ALTISENT, L'ARQUITECTE RECONSTRUCTOR DE LA HISTÒRIA DE POBLET. L'ABADIA CISTERCENCA AL TERME DE TORRENERAL

Darrerament, una de les majors satisfaccions que he tingut és poder pertànyer a la Germandat de Poblet, una associació civil que comparteix el compromís de la fe amb aquesta gran família monacal. Penso sovint, quan ens reunim els germans en capítol, en el bon pare Altisent, en la seva patent labor historiogràfica.

De petits, un cop l'any, el meu pare duia tota la família a visitar Poblet i ens ensenyava a apreciar-lo i respectar-lo. Aquelles pedres, el poble les destrossà i el mateix poble, mitjançant l'insigne Eduard Toda, les tornà a posar al seu lloc. Malgrat que en el trasbals trinxador i restaurador vam perdre coses, el clar esforç per recuperar tot allò impregnà la

meva visió, inclosa la de la Torre els Flaris on vivia. Altisent era, doncs, per a mi, l'arquitecte reconstructor d'aquella gran història, un líder pel que feia a la meva petita història del terme de Torreneral.

Quan vaig tenir l'oportunitat d'entrevistar-me, per primera vegada, amb aquell monjo blanc, alt i d'enorme còrpora, jo, nerviós, no hi tocava vores. Em rebé a la biblioteca, gran sala restaurada amb restes d'un trencaclosques que pacientment intentava compondre. El monestir era ben sencer però el treball històric era ingent encara. El seu llibre recent, de set-centes pàgines, era un magnífic guió per al treball. A l'índex de noms personals i geogràfics, però, no sortia el nom de Torre de Neral ni res que s'hi assemblés. Dedicà bon esforç a Castellserà, fins i tot a Tarassó, però de la Torre els Flaris ni un borrall. En deia més la Gran Enciclopèdia Catalana que el seu llibre. A la plana 531 trobo un plànol que recull del pare Alexandre Masoliver on surt l'única menció escrita: Torre de n'Aral, que cal llegir amb lupa. Jo, amb impertinència pròpia de la joventut, volia més, li vaig dir quelcom del que sabia i ell em contestà que en sabia més jo que ell. No m'agrada pas gens la resposta. Que ell, de granges llunyanes com Torreneral en sabia ben poca cosa. De fet, ni localitzava que fos veïna de Castellserà. Una fotesa que llavors no li calia, ni de bon tros, saber-la, però que jo em vaig prendre gairebé com una ofensa. Allí es va acabar tot. S'aixecà i em digué que el disculpés, que havia d'anar a resar. Vaig quedar ben planxat i arreglat per una pila d'anys.

Però la vida em donà l'amistat amb Gener Gonzalvo i Bou, llavors director de l'arxiu comarcal de Tàrrrega i nebot d'un monjo pobletà mestre de monjos, el pare Bou. Gener havia conegut Josep Pla ens els seus darrers dies reposant a Poblet i atabalant el pautat viure d'aquells bons homes. Al final li deixaren un germà que el cuidà i l'ajudà a ben morir... a casa seva, li havia de lligar i encendre els cigarros vora el llit. També em parlava d'en Altisent com un amic i col·laborador. M'explicava les seves estades a l'abadia com si fos un monjo més, els seus treballs al Diplomatarí, les seves trapelleries romàntiques dins aquell entorn. L'obra d'en Gener vinculada a aquest cenobi és ingent i ha estat ben poc agràida. Bon coneixedor de la vida antiga i actual dels monjos pobletans, de les tombes reials, ha publicat texts i llibres a bastament. Defensor a capa i espasa de la figura d'Eduard Toda, fins al punt que ha pagat de la seva butxaca obres sobre el personatge que, al meu parer, no tenen preu.

Vaig aconseguir, doncs, una segona entrevista. Va ser més agràida que no pas la primera però, pel que fa a Torreneral, vaig sortir-ne també amb les mans buides. Han estat aquests darrers anys, trobant a faltar força el pare Altisent, que consultant el Diplomatarí i l'Armari II de l'Arxiu de Poblet, he quedat prou satisfet. L'empremta de Poblet a Torreneral és abassegadora, incisiva i defensora dels seus drets i interessos. Des de 1415, demostra portar molt més endins que el Bisbat de Solsona la comarca de l'Urgell. Força més coneixedors, dominadors extensos i intensos en l'explotació agrària de les seves propietats, ja a partir del segle XIII. Quan partiren Torreneral, buscaren que la seva part fos veïna i contigua al Tros Gran i a les seves altres propietats a Castellserà, cap i casal en la gestió del seu domini a la zona. Es quedaren amb la part més fàcilment productiva que, ja d'antic, els donava rendes i fruits. Allí on ja tenien casa i majordom ocupant la mà d'obra habitual i regulant les peixeres i les comportes d'un reg estratègic, no només per la seva Torre, sinó pel mateix poble. L'existència d'un camí que ells mateixos condicionaren segles abans, tancava el seu particular cercle d'interessos. Finalment, saberen acontentar, amb aquella part més llunyana, més extensa i més inculta, els opositors. "Ésser més llest que un flari (frare)" és una dita molt pròpia del país urgellenc! Una estratègia de replegament i concentració, característica de la intel·ligència de l'aleshores prior Dorda que, pocs anys més tard, va ser alhora abat de Poblet, bisbe de Solsona i ministre d'economia de l'arxiduc Carles.



COM ELS NENS QUE, QUAN TERREGEN, TROBEN ARRELS. ELS POBLES DE L'URGELL DESCOBRINT LA SEVA HISTÒRIA

A mitjan anys seixanta l'editorial Tàber, mitjançant Oriol Vergés, ideà una col·lecció que titulà Catalunya-Visió. Un dels seus volums recollia l'Urgell, les Garrigues, la Conca de Barberà, el Priorat i l'Alt Camp. Els seus autors, Josep Vallverdú i Ton Sirera, una parella jove i ben avinguda, generaren text i austeres fotografies en blanc i negre. Cada imatge ocupava una plana sencera, el text navegava i es capbussava entremig del conjunt fent veure-hi més, força més, que les atractives fotografies. Un llenguatge planer però pregon, amb gran qualitat lèxica. Han estat uns volums que, íntimament, m'han acompanyat moltes estones al llarg de la vida. Vallverdú ha estat sempre un escriptor intensament comunicador. De finals dels seixanta i durant els setanta, cada mes tenia la possibilitat i el gaudi de poder llegir la revista infantil *Cavall Fort*. Un dels meus escriptors preferits, entre Benet i Jornet, Joaquim Carbó, Emili Teixidor i d'altres, era en Josep Vallverdú.

No en sabia res, ni llavors m'interessava saber res de la seva persona, però els seus contes i els seus 'escrits pràctics' no me'ls perdia mai... *m'he fet canyissaire, el primer cisteller*, materials per a la imaginació, els jocs i les manualitats. Entre els llibres dels meus pares —els de la gent gran— vaig descobrir Catalunya-Visió. El primer que em va deixar bocabadat és que l'autor fos en Josep Vallverdú, seria el mateix Vallverdú? Aquells escrits parlaven del meu entorn i paisatge. Allí descobria història, cançons, natura, costums, persones, societat. Aquell dens contingut naixia d'una senzilla i entenedora descripció del paisatge i era acompanyat per la fotografia en blanc i negre. Allò, mig vist, mig llegit i mig entès, silencios, s'anava infiltrant en la meva ànima d'infant, llavors curiosa i juganera. Aquell ambient físic i tridimensional destil·lat amb paraules era nodridor.

Encetada la joventut, ja durant els anys vuitanta, vaig veure com la febre per la història de cada poble superà els trenta-nou graus. La Diputació de Lleida, municipis i entitats financeres, hi col·laboraren generoses amb els seus pressupostos. Si el poble no sabia la seva història, s'havia de fer escriure abans que els veïns tinguessin la seva. Amb plena llibertat consistorial es llogaren tota mena d'escriptors i també algun professional del ram. S'escrigué molta petita i gran història, ben sovint desconnectada d'un poble a l'altre. El Mascançà, el seu territori conjunt, se'n ressentí. Multitud d'històries ancorades, sense viatge, sense traspàs a la riba veïna. Aquella integració captivant i viva que havia tastat als escrits d'en Vallverdú, que no és un historiador, cal dir-ho, la sentia esmicolar-se a cops de destrat. Cassigalls, sovint massa petits, sovint desconnectats els uns dels altres, al meu gust, trossos sovint ben avorrits. La interpretació i conclusió final d'aquest fet donava unes dents de serra sanguinàries i escorxadores d'un possible fil comú, unificador. El conjunt anava creixent i semblava més un escampall que no un enfilall. Un taulell de carnisser, amb peces que no semblaven pertànyer a la mateixa bèstia.

Mil anys aquí o nou-cents allà. Festes i aniversaris de tota mena donaren naixença a reculls benintencionats, que s'estimaren més per les lloables i comprensibles ganes de conèixer el poble, de conèixer la circumstància propera, el propi nom o nissaga, que cap altra cosa.

Tot i això, no es pot pas deixar de valorar l'efecte positiu, introductor, que va suposar tal fal·lera d'edició històrica. Més encara en una 'província' on aquesta mena d'interessos locals sempre havien estat proverbialment escassos.

No tot era atribuïble, però, a la major o menor categoria professional dels redactors. Els factors eren casuístics i ben variats. Recordo que Lladonosa —va redactar unes quantes històries de pobles de Lleida—, en presentar la història de la Fuliola s'enramà, de forma innecessària, en una perillosa dissertació sobre l'origen templer del Castell del

Remei, cosa que m'enrojola íntimament, mentre la sala donava uns cops de cap d'afirmació que em semblaren francament entristidors. A vegades, les preses del comitent i l'estructural carestia d'un mercat amb escassos historiadors, dificultaren una redacció tranquil·la, ampla i sedimentada. Potser massa llibres, alguns desequilibrats, altres esfilagarsats i, els menys, correctes. Fins i tot, allí on el potencial històric a desenvolupar era enorme, no es va saber o no es va poder aprofitar-ho. Aquest va ser el cas, per exemple, de la història d'Anglesola, en la qual vaig col·laborar desinteressadament a les ordres d'en mossèn Bach. També, però, podem trobar casos lloables on la il·lusió i el treball en equip donaren resultats més que interessants, com fou la història de Linyola.

Exemplars foren les històries de Penelles d'Amorós i Gonell o la de Bellcaire de Prim Bertran. També, la molt recent (2007) i saborosament aprofundida història de Castellserà de Josep Cendra i Buira. Castellserà és el terme municipal, la població, que més ha influït, gaudit i dominat Torreneral ja des del segle XIII i també en el naixement posterior de la portentosa empresa del Castell del Remei al final del segle XIX de mans de la família Girona.

Dels anys mil nou-cents noranta fins als encetats dos mil, potser sense tants pressupostos públics dedicats a la història ni tant interès municipal entremig, nova gent jove, alguna formada a les universitats de Lleida i de Barcelona, han donat títols que fan augurar ferma professionalitat, un nou i constructiu gaudi per a un abast més ampli de lectors. Cal valorar l'excel·lent història de Tàrrega de mitjan segle XIX al XX del maldanenc Capdevila i Capdevila. També, els estudis dirigits pel professor Bolós de la UdL, especialment els relatius al paisatge i la història en l'època medieval lleidatana. En definitiva, una història una mica més a la vora i comprensió dels ciutadans i no només per la professió.

DE LA PAGESIA ABANS DEL CANAL D'URGELL FINS A UNA SEMBLANÇA DEL CASTELL DEL REMEI. EL CONSTANT I LLEIAL PROJECTE D'UN ABNEGAT GEÒGRAF AGRARI: L'HOLISTA JAUME MATEU I GIRAL

Celebro que la coneixença personal i física d'en Jaume Mateu m'arribés dins la maduresa, ja casat i aferrat. Moltes coses bones de la vida, inesperadament, m'han vingut a trobar a casa. A cops penso com n'és d'universal l'arrelament. Com, entre la saó i la foscor, les pròpies arrels van borinant l'esfera terrestre fins la Patagònia o l'Àsia menor i sense haver-hi estat mai. Me'l va portar a casa en Carulla, comercial de mobles a la Fuliola. Jo ja sabia del seu treball, m'havia embadalit amb la lectura de *La pagesia urgellenca abans del Canal* (1982) a principis dels anys vuitanta. Aquella manera de fer història m'atreia força més que les altres. Era una història que no només tenia temps, era una història que tenia espai.

El seu relat era allora temporal i tossudament tridimensional. A la història, per viure-la, li cal també espai físic. Mateu, per a mi, ha sabut encarnar la història, fer-la física. Crec que la seva condició de geògraf agrari ha afavorit la percepció tangible que tinc del seu treball, tal com el catedràtic de geografia Joan Vilà i Valentí ho anuncià al pròleg d'aquest seu primicer escrit. És la primera pedra d'un edifici que, amb els anys, Mateu ha anat bastint amb constància i lleialtat. Una gran casa pagesa, una masia conceptual, amb ferm solament a l'Urgell i a Lleida. Desglossem i enumerem a continuació alguns dels repicats carreus que, fins ara, la componen.

El 1992, un sòlid i útil estudi de caire socioeconòmic sobre el sector agrari lleidatà irromp amb sorpresa per a molts. *Agricultura i ramaderia al Pla d'Urgell* és rigorós i dóna respostes, dóna prospectives de futur que haurien d'haver estat observades i treballades pel sector tots aquests anys, animant així el seu autor a seguir aprofundint en el mateix camí. No hi ha fusta, però, sembla que no hi ha prou empresaris agraris ni prou coopera-



tives per saber llegir ni pair una eina de tanta qualitat. El seu autor és en Jaume Mateu i en quedo gratament sorprès, llavors encara no el coneixia personalment. Aquesta faceta de l'autor la trobo força més pràctica i útil a la meva tasca professional i de representació empresarial. Crec que aquest és un bon camí de servei, mirar cap al futur del sector amb eines del present. Res, pico i repico ferro fred. El dono a llegir als meus companys de sector, a membres del Departament d'Agricultura, tristament hi ha un tebi interès, arribo a dubtar que alguns se'l llegissin. M'adono que el sector no està preparat per llegir economia social, ni en té cap ganes. Llavors tinc el pressentiment que ho pagarem car, no sé quan, però que ho pagarem segur. Bona part del món agrari s'ha anat degradant intel·lectualment, s'ha fos en un relaxat coixí de renda subvencionada i escassa empresa. Les primeres ajudes europees arribaren el 1993, precisament l'any següent de la publicació d'aquest llibre. Som ja al 2011, han passat quasi vint anys d'aquella primera i contundent proposta. Era veritat, l'economia productiva agrària segueix essent la clau i el seu factor humà segueix fatalment desmanegat.

A mitjan anys noranta, la història il·lustrada del Canal i l'Urgell té prou més interès per als regants que els números i les estratègies de futur productiu per al sector. Bé, penso que almenys, potser, tindrem bona història. Mirar enrere dóna més plaer al públic i més mercat de compravenda editorial que no pas mirar endavant. *El tresor dels Canals d'Urgell* (1996), en col·laboració amb d'altres autors i pròleg d'en Josep Vallverdú, és un èxit important, transcendent. La Comunitat de Regants segueix mirant gustosa cap enrere, aposta i avala el llibre, que és excel·lent. La perspectiva de l'economia agrària continua embarrancada, la tecnificació del reg a l'Urgell segueix sent un fosc interrogant, el recent Segarra-Garrigues un vergonyant despropòsit sostenible i gens sustentable.

El tresor dels Canals d'Urgell és per gaudir-lo i celebrar-lo. D'altra banda, m'ajudà a ajuntar conceptualment dos homes que coneixia separadament pels seus diversos escrits. Vallverdú i Mateu avui els entenc com a dos professionals que participen d'un mateix codi genètic pel que fa a la concepció d'un relat holista. L'holisme, segons el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, és una doctrina que considera que certes realitats formen un tot que no es pot reduir ni entendre amb la suma de les parts. M'agrada la paraula i el concepte, que en Mateu ja ha inclòs delicadament, sense escarafalls, en alguns dels seus escrits.

Ara, jugarer com sóc, em permeto d'afegir-hi el qualificatiu d'hologràfic. Aquests dos personatges practiquen, al meu gust, un holisme hologràfic. L'holografia és aquell mètode de reproducció en tres dimensions de la imatge d'un objecte en un pla bidimensional. És a dir, en el seu cas, en un full de paper. Des de les seves ments, un temps i un espai conceptuals agafen forma física, tridimensional i quasi tangible, damunt d'un full de paper mitjançant la paraula, el relat.

No és pas nou això, només faig que subratllar-ho amb paraules interessants. L'holisme holoèdric l'han practicat i el practiquen, amb major o menor encert, tots els bons intel·lectuals, aquells que des de l'exigència del seu treball s'entenen alhora científics i creadors, intuïtius i empírics. Gent d'una peça, expressió popular que abraça la unitat, solidesa física, mental i espiritual, d'una persona. Els resultats de la gent d'una peça són... d'una peça! Les seves concepcions són, doncs... també d'una peça. Els contorns i el contingut, del començament i a la fi, les seves obres tendeixen a ser integrals. Dic tendeixen, perquè dir són seria acceptar la perfecció definitiva i aquesta, humilment, la considero fora de l'abast de la natural limitació que defineix tot allò fet per l'home.

L'entroncada feina d'en Mateu i Giral entorn el passat històric de l'Urgell agrari i el seu canal em captivava, m'atreia, i la meva disposició, des de llavors, fou col·laboradora

i creixent. A la biografia de *L'enginyer Domingo Cardenal* (2000), vincula l'enginyer a l'espai i la gent receptors del seu projecte, execució i funcionament, de forma magistral. Un pas més. Arribo a pensar que tal vegada llegint-lo, almenys aprendrem de la fortalesa i lluita dels nostres anteriors. El 2001 animo en Mateu a dirigir l'edició de *L'agricultura espanyola durant els segles XIX i XX* de Salvador Millet i Bel, economista liberal i europeista. Hi adhereix amb encert el seu estudi *El sistema agrari espanyol contemporani. Aproximació i interpretació*. Durant aquell temps nasqué la proposta d'una història del Castell del Remei per part dels seus actuals propietaris. Era nou que els empresaris agraris apostessin, almenys, per la història. Hi ha d'altres exemples, del mateix procedir, que ha tirat endavant l'autor. Han passat quasi deu anys i finalment, *El Castell del Remei. Terra, aigua i cultura del vi a la plana d'Urgell* surt a la llum. Felicitem-nos, felicitem l'autor i Pagès editors. Llevat d'algunes excepcions, avui costa dinamitzar econòmicament el conjunt del sector agrari, però és obligat seguir-ho intentant. En l'actual context, això esdevé inevitable per al total de l'economia productiva catalana, espanyola i europea.

D'aquí a poc, els Canals d'Urgell celebraran aniversari. Cent cinquanta anys de la primera finca regada. És important la història. Mirar enrere, amb ull viu, educa. Mirar endavant, avui, és més que necessari. La constància i lleialtat, el bon saber i fer de l'historiador i geògraf, del professor Jaume Mateu i Giral, ha marcat un camí i construït un edifici de servei, això ens demana consideració i atenció. La reclamo com a part activa en la representació econòmica agrària d'aquest triangle petit i arrugat, sovint rebregat, que és Catalunya.

RAIMON FERRER-SOLERVICENS I FISAS
*Membre Executiu de l'Institut Agrícola
Català de Sant Isidre
A Torrealcal, el 15 de febrer de 2011*

ENTRADA

Pensar, escriure i editar una obra té una significació especial per a l'autor, derivada de l'acte de superar un repte previ i un desafiament final relacionats, respectivament, amb la finalitat fonamental i el valor social del llibre. Pensar-lo requereix una actitud positiva, útil. Escriure'l implica una disposició participativa, contributiva. Editar-lo comporta complicitat, concordança amb la importància o transcendència cultural que s'espera de la publicació. És així com l'autor s'introdueix de ple en la causa i s'esforça per superar el repte i el desafiament.

La publicació d'un llibre s'assimila a la metàfora del pelegrí que es disposa a efectuar el camí de Sant Jaume de Compostel·la: projecta la finalitat, programa l'itinerari i les etapes, estableix el moment i el punt de sortida i, segons la circumstància del viatge, fixa l'instant i el lloc d'arribada. A més, al llarg del trajecte, ha de mostrar aptitud i decisió per veure de superar l'obstacle imprevist.

En el nostre cas la finalitat de l'estudi consisteix a descobrir, elaborar i donar a conèixer la línia de vida de la finca rural Castell del Remei, situada en el terme municipal de Penelles, a la Noguera administrativa i al bell mig de la Plana d'Urgell. Se'n segueix que l'autor ha d'interpretar el procés històric i construir un discurs comprensible pel lector. La didàctica del text és important si desitja que el missatge arribi en condició pedagògica i superi de forma positiva l'avaluació del llegidor.

Delimitar el moment i el lloc de partida de la recerca representa, en el nostre cas, el primer obstacle a superar. No és una qüestió banal atès que la trajectòria del territori a on se situa la finca es pot reduir a l'estudi d'unes dècades o abastar mil·lennis. Decidim recular la cronologia el màxim possible, perquè el fet històric primitiu encadena un seguit de transformacions que afecten la societat urgellenca fins l'actualitat.

Hem volgut tenir, primer, i oferir, després, una perspectiva històrica holista que permeti donar una visió de síntesi suficient, relacionada amb el pas de diverses cultures i la seva empremta en el paisatge i l'espai de les planes de Lleida (patrimoni arqueològic); valorar la diversitat urbana i la seva progressió (patrimoni arquitectònic); aproximar-nos a l'activitat del grup social o ètnic dominant i la repercussió sobre el poblador i el territori (patrimoni multicultural); observar el canvi o la transformació que l'agricultor realitza sobre l'ús del sòl i la derivació en l'economia o el paisatge (patrimoni agrari i ecològic); desxifrar el resultat de l'aplicació de la millor tecnologia disponible en la vida rural i la pràctica agrària (patrimoni industrial i tecnològic); avaluar la conseqüència de la construcció del majestuós Canal d'Urgell, a través de l'aportació de capital privat procedent de l'alta burgesia de Barcelona i del treball del pagès de la Plana d'Urgell (patrimoni social, econòmic i interterritorial); explicar el canvi o la permanència del nom de lloc al

llarg del temps (patrimoni toponímic), o, en fi, analitzar l'efecte de la legislació que afecta la propietat de la terra, el règim de tinença i l'ús del sòl (patrimoni polític i jurídic).

En l'actualitat cal aprofitar aquesta exemplificació perquè incorpora valor científic, cultural, ambiental o econòmic derivat de la necessitat que té la societat occidental respecte a l'ús del temps d'oci o bé, del destinat a l'aprenentatge significatiu a partir del turisme cultural. El llibre que teniu a les mans es pot considerar un fruit d'aquesta reflexió efectuada per la direcció de l'empresa que en patrocina la recerca, un producte que aporta a la comunitat el patrimoni cultural del Castell del Remei i, a més, ajuda a la projecció de l'empresa. Tenir història, recuperar-la, aprofitar-la i comunicar-la és un bon camí per estimular la cultura en el marc de les ciències socials. En el sentit patrimonial el Castell del Remei i l'entorn es constitueix en un veritable museu que possibilita la visita o l'itinerari múltiple o bé, la pràctica d'un ensenyament inter i multidisciplinari en l'àmbit d'un estètic hiperespai o gran centre d'interpretació del patrimoni històric i cultural.

Les etapes de la recerca, des de mitjan segle XIX fins l'any 1982, es vinculen a membres de la família Girona propietaris del Castell del Remei des de 1853. La seva significació en el context urgellenc, lleidatà, català o exterior és tan popular com poc estudiada. És una saga rellevant que presenta gran interès per als investigadors. Hem procurat, però, que la notorietat i funció de cada membre de la família no eclipsi l'explicació plausible del procés o el context històric. Donar resposta a la pregunta sobre qui és el personatge no ha de comprometre la recerca basada en el plantejament d'altres interrogants com per exemple què és, com és, quan es produeix o per què passa un fet històric. La formulació d'aquestes o altres qüestions permet plantejar hipòtesis i donar resposta a partir de la interpretació o la comparació de l'esdeveniment, el paisatge o l'espai resultant i, en un pla més concret, l'actuació del personatge cabdal en la gestió de l'explotació. Afortunadament la font d'informació consultada resulta suficient per interpretar, constatar o aprofundir en l'estudi dels Girona que tenen vincle amb el Castell del Remei. L'inèdit arxiu familiar dipositat, en part, a la finca ens permet contrastar la informació i assegurar la conclusió.

Des de la reflexió de la qual deriva el valor social de l'obra opinem que hem construït un coneixement significatiu respecte a la línia de vida del Castell del Remei, atès que aproxima el lector a la comprensió de la religiositat en la societat urgellenca del XIX, a partir de la devoció que els Girona professen a la Mare de Déu del Remei; a la música, a partir de la relació de l'eminent Lluís Millet Pagès amb Ignasi Girona Vilanova de la qual deriva la famosa i bella *Pregària a la Verge del Remei*; a la pintura, a partir del cartell publicitari firmat per Carles Vázquez Úbeda o de la decoració mural del santuari efectuada per l'il·lustre Josep Obiols Palau; a l'establiment del conreu modern de la vinya i la moderna pràctica vitivinícola a les terres de Lleida, a partir del pensament agronòmic innovador d'Ignasi Girona Vilanova; a l'avenç tecnològic aplicat a la producció i transformació del producte agrari, a partir del procediment industrial més innovador; a la idea de comunitat de poblament rural, a partir de la creació de la colònia agrícola Castell del Remei; a la caracterització del model d'explotació, a partir del comentari del visitant il·lustrat, l'escriptor, el poeta, l'historiador, el polític o la tradició popular; i, en fi, a la relació entre el món rural i l'urbà, a partir del comerç de la mercaderia, el trànsit de persones i idees o el contacte entre el negociant de la ciutat i l'agricultor.

Cadascuna d'aquestes realitats en porta associades d'altres que tenen repercussió social i, en conjunt, posen al descobert en el llibre una anàlisi i un plantejament integrador.

Levolució temporal del fet històric endinsa el lector a la cronologia més recent. El Castell del Remei viu el millor temps durant el primer terç de segle XX, l'època d'arribada del primer tractor d'explosió i la moderna maquinària complementària. L'operari,



el mitger o el jornalero de l'explotació es preparen per assumir el repte tecnològic. De la mateixa manera que Ignasi Girona Targa, a mitjan segle XIX, incorpora al Castell del Remei la màquina de batre, Joan Girona Vilanova, cinquanta anys després, agrega el motor d'explosió aplicat al procediment agrari. En tot temps l'empresa és referent de la innovació tecnològica en el context de l'agricultura lleidatana i catalana. Cada nova onada tecnològica incorpora una innovació que té repercussió a l'explotació, la qual cosa la converteix en un mirall per a l'empresari agrícola interessat: l'experimentació amb diferent varietat de raïm per intentar aconseguir un producte vinícola de major qualitat i adaptat al gust del moment; l'assaig de l'arbre de fruita dolça amb caràcter intensiu per adaptar-lo a la condició biofísica de la finca; la vacunació preventiva de la ramaderia abans d'entrar al segle XX; l'aplicació de la moderna ciència biològica a l'obtenció d'una nova raça d'aviram, que Ignasi Girona Vilanova bateja *raça urgellenca*, o bé, el primer assaig català destinat a obtenir vitamina hiposoluble o carotè per a l'alimentació del bestiar, a partir de l'alfals verd com a primera matèria.

L'estudi de l'activitat agrària al Castell del Remei durant el segle XIX i principi del XX, permet prendre part en el debat actual relacionat amb la història agrària. Una majoria de científics afirma que el XIX és un segle perdut des de la perspectiva de l'avenç tecnològic aplicat al camp, la qual cosa vol dir que no es produeix un desenvolupament significatiu en el procediment agrari. La minoria afirma el contrari i indica que la innovació tècnica s'hi aplica, produeix transformació substancial i, a més, esperona el desenvolupament industrial en general. A partir de l'estudi de cas relatiu al Castell del Remei afirmem que en el camp urgellenc es va moure quelcom més del que habitualment es pren en consideració en analitzar, de conjunt, l'àmbit agrari espanyol o el mediterrani. Sovint la macroxifra o l'anàlisi superestructural de l'estadística no és contrastable, prenya de tòpics la historiografia agrària en voga i no ajuda a l'avenç científic significatiu.

La darrera etapa de domini dels Girona sobre el Castell del Remei es perfila a partir del traspàs de Joan Girona Vilanova (1950). A grans trets és una fase decadent, de malentesos entre l'equip gestor de l'explotació i la gerència o l'accionista de la Societat Anònima Mercantil Castell del Remei que viu a Barcelona. Hom hi troba a faltar el cervell director capaç d'integrar els factors de producció que en determinen la gestió adequada. El resultat d'explotació és cada vegada més negatiu. El fet de deixar morir el comerç del vi com a producte estrella de la finca o la manca d'acord entre els propietaris condueixen l'heretat a un camí on només s'albira una sortida: la venda de l'explotació urgellenca dels Girona l'any 1982.

A partir d'aquest moment s'inicia una nova etapa que implica un projecte d'explotació agrària derivat de la constitució de l'empresa Castell del Remei Societat Limitada. En el propòsit hi torna a prendre protagonisme la vinya, el celler, el producte vinícola o el valor del patrimoni cultural històric associat al castell i l'entorn. El nostre desig és que l'aposta empresarial, aconseguida amb esforç i sacrifici, tingui èxit continuat. Si és així ens en congratularem els urgellencs, lleidatans i catalans atès que l'explotació agrària Castell del Remei és rellevant en la història de la Plana d'Urgell, les terres de Lleida i, per tant, en els annals de Catalunya.

L'AUTOR

Primera part

*Les primeres cultures
a la plana de Lleida*



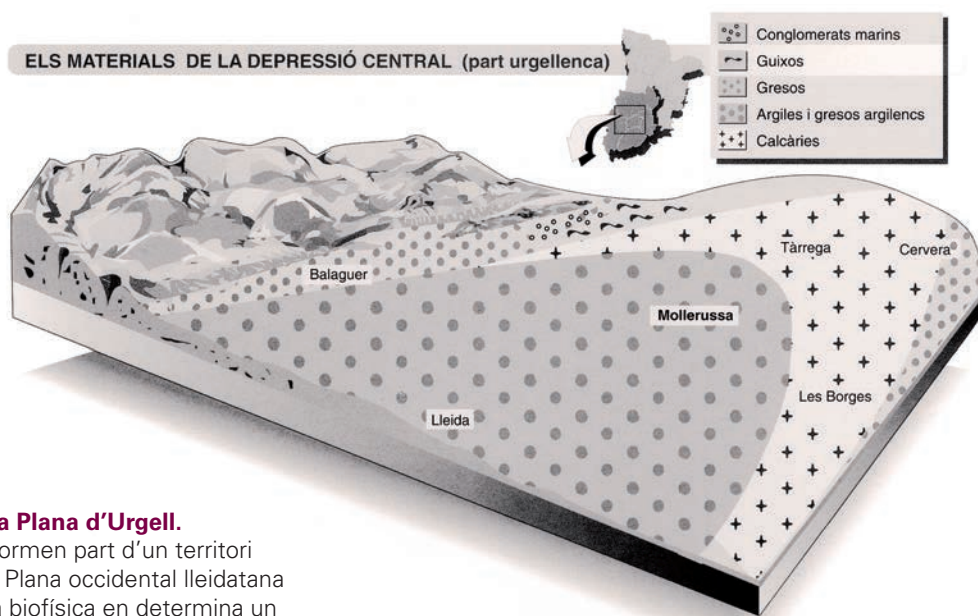


L'ATRACTIU DE LA PLANA I DE L'AIGUA

Catalunya és un país on la muntanya senyoreja el territori. El domini del relleu d'alta, mitjana o baixa muntanya és aclaparador. En el paisatge del Principat només la Depressió Central Catalana, que incorpora el conjunt de la plana occidental lleidatana, constitueix una significativa excepció a aquesta irrefutable llei imposada per la naturalesa.

El capriciós moviment geològic, després d'una feina realitzada al llarg de desenes de milions d'anys, dóna com a resultat el fet que una part extensa de la plana occidental presenti una menor altitud que la demarcació veïna. D'aquesta manera es constitueix una conca lacustre d'origen marí de notable dimensió encerclada, al nord, pel contrafort del Prepirineu extern; a l'est i al sud, per la contrapilastra de la serralada Interior; i, a l'oest, per la vall longitudinal del riu Segre.

Associat al contrafort prepirinenc s'estén, de llevant a ponent, un seguit de serres de poca altitud com la d'Almenara, Agramunt, Quadres o la del Camp que limita amb el Segre. Entre les vinculades a la contrapilastra interior esmentem l'altiplà de la Segarra i el talús de les Garrigues amb les serres associades de Plans i del Corb. Un conjunt de serres d'escassa altitud que només mostra altivesa quan s'observa des de la fondalada de la plana que envolta. Fins i tot els nombrosos tossals i plans superiors, fillols de les serres, com la plana de Bellfort, entre Miralcamp i Margalef, o els tossals de Barretpicat, entre Linyola i Vallfogona, i del Roig, entre Bellvís i Vilanova de la Barca, poden sorprendre fàcilment l'observador perquè semblen més alts del que són en realitat.



● Material geològic de la Plana d'Urgell.

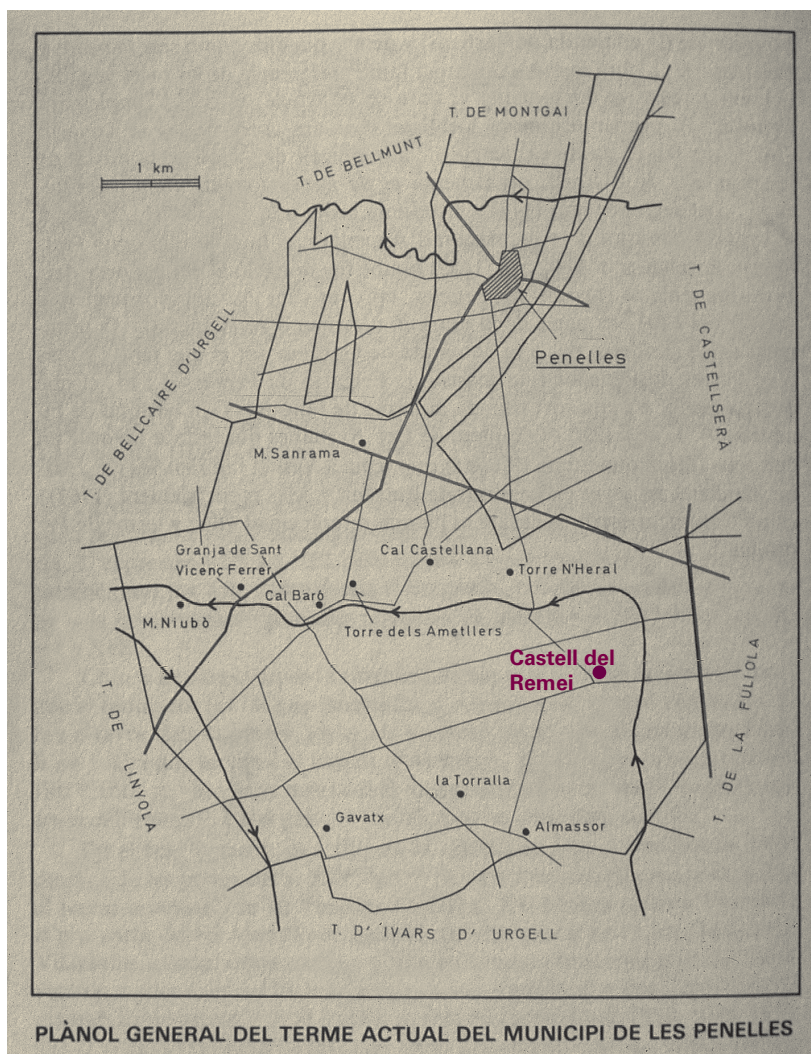
Els replans urgellencs formen part d'un territori extens que anomenem Plana occidental lleidatana o de ponent. La història biofísica en determina un sòl bàsic, salitrós i pobre en matèria orgànica en extenses zones. Al llarg del temps la condició del sòl només millora amb la pràctica agrària.

Font: Jaume Mateu; *El tresor dels canals d'Urgell*



- **Tossal i corrent d'aigua a la Plana d'Urgell.** La situació del tossal i el sentit del corrent d'aigua són factors que tenen protagonisme en la construcció històrica de la Plana d'Urgell, per exemple en la constitució del primitiu domini senyorial o en la delimitació del terme municipal.

Font: ACGR



● Terme municipal de Penelles.

Aquest terme es determina durant la quarta dècada de segle XIX. Inclou diversos dominis senyorials que esdevenen importants explotacions propietat de burgesos establerts a Barcelona, com per exemple la Torre del Bisbe o el Castell del Remei, la Granja Sant Vicenç Ferrer o del Capità i la Torre dels Frares.

Font: Francesc Amorós; *Història de les Penelles*

Les serres, els tossals o els plans superiors dominen, en temps antic, la conca urgel·lenca en major grau que ho fan avui. La força d'erosió dels rius que la solquen i l'element meteorològic, que actuen al llarg de milions d'anys, en desprenen i arrosseguen un formidable dipòsit de material, el sedimenten en el fons de la conca i donen la penúltima forma a la plana del Ponent lleidatà. L'aspecte actual del paisatge és resultat del constant treball humà efectuat a partir de l'activitat agrària.

L'acció del riu Segre té un paper protagonista en la construcció d'aquesta extensa i singular plana. No podem negligir, però, el protagonisme d'actors secundaris en la seva constitució biofísica, socioeconòmica o cultural. La seva presència ajuda a construir una interpretació fidel del territori. Ens referim a alguns rius que alimenten el Segre de nord-est a sud-oest pel costat de llevant: el Sió amb el Freixenet, l'Ondara, el Corb, la Femosa amb el Salcedo i el Set. Rius que reben l'aigua de diversos reguers com el de Santa Maria de Montmagastrell, d'Altet-Claravalls, la riera Salada o de Conill, Monparlé-Castellnou, Miralcamp-Fondarella o Arbeca-Torregrossa. Tampoc no podem oblidar els nombrosos rierols o torrents que dibuixen la topografia, en derivar de la serra o el tossal elevat cap a la part baixa.

Sembla il·lògic pensar en una extensa plana permanentment eixuta i amb una immutable pobresa de corrents d'aigua, per més que la historiografia en voga hagi utilitzat

sovint aquest argument per justificar l'aridesa del territori. Sense aigua la possibilitat de supervivència humana és pràcticament nul·la i nosaltres, en aquest treball, demostrem la vitalitat i persistència del poblament en el conjunt de la plana lleidatana des de l'època prehistòrica. Un poblament i una existència d'aigua que es manifesta en els topònims de moltes poblacions com el Bullidor, Claravalls, Fondarella, Ivars d'Urgell, Juneda, el Poal, Vallfogona de Balaguer o bé, en els dels termes o partides rurals com Salaverd, Safareig, Pantà o Piló.

Tant l'antiga com l'actual ocupació del territori urgellenc s'expliquen pel fet que l'extensa plana és un lloc excel·lent per a l'establiment de la població i per la riquesa de l'aigua. L'ensotat de la conca, horitzontal i amb poc pendent, i el corrent d'aigua més o menys regular actuen d'imant en la implantació prehistòrica de la població en aquest indret. En el tram baix del Segre l'establiment s'efectua en un doble sentit: nord-sud, seguint el curs del riu, i nord-est-sud-oest, encaçant el relleu i el corrent d'aigua que s'orienten de llevant cap a ponent. Amb aquesta pauta, que deriva de l'orientació de l'aigua i la topografia del relleu, s'origina un antiquíssim poblament lineal, en sentit tramuntana-migdia, en el sector Balaguer-Lleida i una remota ocupació perpendicular a l'anterior, en sentit llevant-ponent, que s'instal·la en els corredors urgellencs que dibuixen els rius transversals al Segre.

Introduïm-nos en l'estudi de l'ocupació inicial de la vall del Segre i, sobretot, de la terra plana pròxima. El lector atent hi observarà la primitiva relació amb societats d'origen llunyà que comporta, segons la circumstància, enfrontament o complementarietat. Tant en temps de conflicte com de pau, la societat de Ponent és present en el procés de construcció de Catalunya. És més, segons Pierre Vilar (1964: I, 256), la plana de Lleida determina una forta empremta en el marc històric del conjunt del Principat. Cal no oblidar-ho i reivindicar-ho per intentar no caure, al nostre parer, en el fals tòpic històric que acara la pretesa Catalunya vella a la Catalunya nova.